

بازشناسی تحلیلی نوآوری و بداعت در معماری التقاطی کاخ های پارسه با تأکید بر عناصر معماری سنگی

محمدعلی کاظم زاده رائف*^۱، صبا میردریکوندی^۲

۱- عضو هیأت علمی گروه آموزشی مهندسی معماری مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، ایران، اهواز.

۲- مدرس مدعو گروه آموزشی مهندسی معماری مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، ایران، اهواز

چکیده

از عمارت ها و کاخ های شهر پارسه می توان به عنوان یکی از مهم ترین مجموعه میراث های تمدن بشری در جهان باستان نام برد. معماری باشکوه و عظمت گرا، رعنایی ستون ها، استحکامات و پایه های سنگی، نگاره های متعدد انسانی و طبیعی، نمادهای اساطیری و پلکان های دوطرفه جز خصوصیات کم نظیر این مجموعه تاریخی فرهنگی ایرانیان به شمار می رود. اقدامات اساسی داریوش اول هخامنشی در حوزه های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، عمرانی راهسازی و فرهنگی، بسیار بوده است. اما شاید به جرأت بتوان اظهار نمود که هیچکدام، ماندگاری و پایداری این مجموعه بناها را - که سنگ بنای آن را داریوش کبیر گذاشت - نداشتند. علیرغم تأثیرات بسیاری که ملل تابعه در شکل گیری و احداث این مجموعه داشتند و به عبارت دیگر می توان معماری کاخ های پارسه را نوعی التقاط از معماری مصری، بین النهرین، یونان، لودیه ای و عیلامی دانست، به دلیل نوآوری ها و بداعت بسیاری که در بهره گیری از دستاوردهای هنری، معماری و تکنیکی اجرائی ملل تابعه به کار رفته بود، می توان این نوع معماری حاصل شده را که شباهت مفهومی با هیچ کدام از منابع معماری خود نداشته، گونه ای معماری ایرانی از نوع هخامنشی دانست. این بداعت در موضوعات به نمایش گذاشته شده در قالب نگاره ها و تناسبات، نوع حرکت در فضا ها و درجه روشنایی آن ها، اعداد به کار رفته، نماد های اساطیری و موارد دیگر، در هویت این مجموعه تاریخی، چنان تأثیری گذاشته است که با وجود التقاطی بودن ماهیت معماری از جنبه ی سبک معماری، صرفاً نوعی معماری با هویت ایرانی در جهان باستان محسوب می شود. در این نوشتار سعی شده تا با تحلیل کلی معماری سنگی کاخ های پارسه، بتوان بداعت و نوآوری در بخش های مختلف آن را بررسی نمود. شیوه ی تحقیق این مقاله از نوع توصیفی تحلیلی می باشد.

واژگان کلیدی: نوآوری، بداعت، معماری التقاطی، تخت جمشید، معماری هخامنشی

مقدمه

داریوش بزرگ پس از ساختن کاخ آپادانای شوش، دستور داد برای پذیرایی از مهمانان و نمایندگان کشورهای تابعه امپراتوری ایران در زمان جشن های آغاز سال نو (نوروز)، مجموعه کاخ های شاهانه عظیم و باشکوه پارسه (تخت جمشید) را در دامنه کوه رحمت پارس بسازند. از بررسی کتیبه های به جا مانده در این کاخ ها چنین برمی آید که در زمان داریوش، کار ساخت کاخ های آپادانا و تچر آغاز شده است. پس از داریوش پسرش خشایارشا علاوه بر تکمیل آپادانا، کاخ های دروازه ملل، کاخ هدیش و کاخ ملکه را به این مجموعه اضافه کرده و پس از او هم اردشیر اول کار ساخت کاخ سه دروازه (شورا) و ساختمان بایگانی اسناد را به پایان رسانده است. (محمد پناه، ۱۳۸۶، ۷۰)

با نگاه به معماری پارسه متوجه می شویم که فضاهای نشیمن و زندگی، ابعادی انسان گرا دارند، به عنوان مثال در کنار تالار خشایارشا اتاق به ابعاد ۳۱.۴*۵ متر بود، که تناسبش به شیوه ای است که انسان در آن احساس غربت و کوچکی نمی کند. اما به عکس تالارهای پذیرایی دارای ابعاد اغراق آمیز می باشند و این برای آن است که وقتی سفیران ملل گوناگون به این جا قدم می گذارند تحت تأثیر شکوه و عظمت بنا احساس کوچکی کنند. (کخ، ۱۳۸۳، ۷۰)

آنچه ما را به شگفتی وا می دارد، رعنائی ستون ها ست در تمدن های مدیترانه ای، مصری و هلنی کاملاً بی سابقه و ناشناخته بوده است. شیارهای کاملاً به هم فشرده شده این ستون ها و ارتفاع آنها را نمایان تر می سازد و پایه های بسیار بلند و سر ستون های چند طبقه منقش حیوانات خیالی، ارتفاع، ارزش و اعتبار بیشتری می دهد. (دآنجلیس، ۱۳۸۵، ۱۵)

ستون از جمله عناصر مهم ابنیه دوران هخامنشی محسوب می گردد و در تخت جمشید سقف های وسیع بر فراز ستون های متعدد استوار بوده اند هنرمندان از ملیت های گوناگون در ساخت و پرداخت آنها سهم داشته اند. در نوشته های داریوش آمده است که ستون ها را سنگ تراشان یونانی و لیدی ساخته اند. با وجود این برخی از صاحب نظران معتقدند که اگرچه یونانیان در ساخت ستون های تخت جمشید شرکت داشته اند، جزئیات کار را هنرمندان ایرانی به انجام رسانیده اند. (خانیکی، ۱۳۷۶، ۷۲) بی شک، فن معماری و هنری که در این دوران شکل گرفت و رشد کرد، تحت تأثیر همه این ملل بود. ولی ایرانیان توانستند با استفاده از این هنرهای گوناگون، هنر و اندیشه ای متفاوت و خاص خودشان را ابداع نمایند و در ساخت تخت جمشید به این هدف متعالی دست یافتند. (خورشیدیان، ۱۳۷۸، ۴۶)

آنچه در تخت جمشید دیده می شود درون گرایی کامل است. از نیارش و ایستایی به خوبی استفاده شده است. سقف های چوبی و دیوارها نیز از داخل کاشی لعاب دار و از بیرون با تخته سنگ های تراش شده روکش شده اند. ستون های تخت جمشید از بزرگترین ستون های ساخته شده در بناهای دنیا هستند. در سر ستون ها از نقش سر حیوانات، کله عقاب، کله اسب و کله گاو استفاده شده است. بر روی این سرستون ها، تیرهای اصلی چوبی و روی آن فرسب ها (شاه تیرها) قرار می گرفته اند. نقش برجسته ها اکثراً سمبولیک هستند. عظمت نمایی و تقارن دو عنصر اصلی بناهای تخت جمشید است. (حسینی، ۱۳۸۸، ۳۱۱)

سؤال تحقیق: معماری سنگی کاخهای پارسه دارای چه بداعت و نوآوری بوده است؟

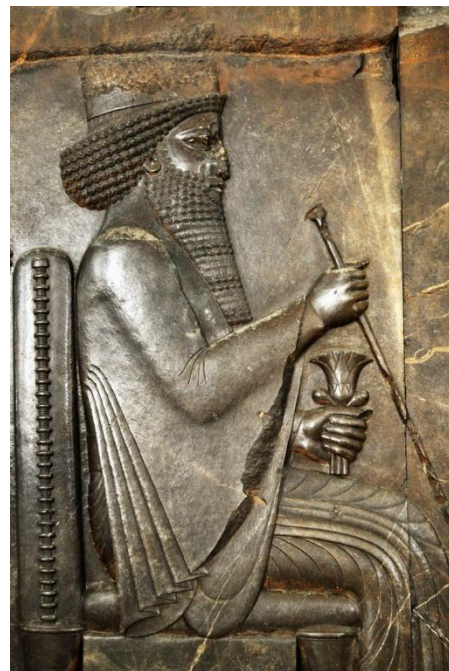
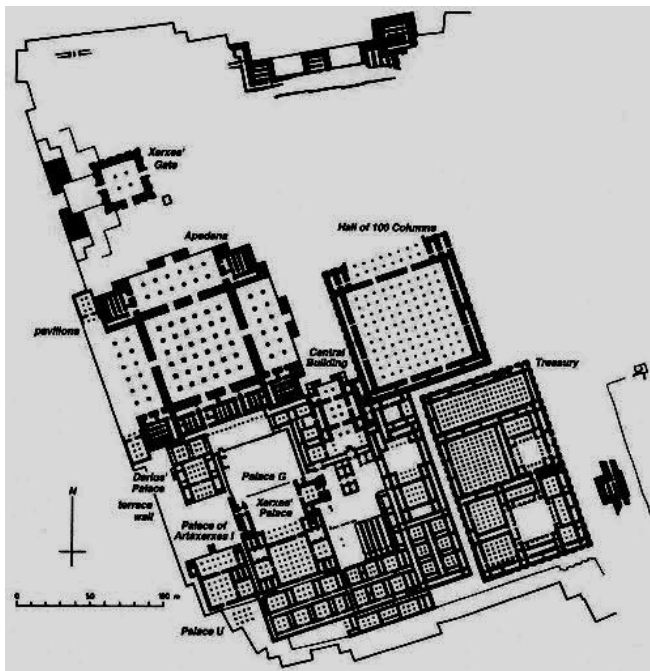
COMSTech Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

۱- نگاهی به معماری کاخ های پارسه

بنای تخت جمشید در حدود سال ۵۱۸ پیش از میلاد به فرمان داریوش هخامنشی آغاز شد برای فراهم آوردن زمینه ایجاد تخت جمشید نخست بخشی از دامنه جنوب غربی کوه رحمت به مساحت حدود ۲ کیلومتر مربع با بریدن و شکستن سنگ ها تسطیح گردید و در جبهه های غرب و جنوب سطح ایجاد شده، با سنگ های بزرگ تراشیده، دیواری کشیده شد. تا مکان آماده شده به صورت سکویی درآید. (لباف خانیکی، ۱۳۷۶، ۱۹) برگرد سکوی تخت جمشید دیوار دفاعی بلندی از خشت خام ساخته شد. آنگاه به آن بناهای عظیم و با شکوه تخت جمشید یکی پس از دیگری بر روی سکو بنیان نهاده شد. کار ساختمان بناهای تخت جمشید در زمان داریوش هخامنشی (۴۸۶-۵۲۲ ق.م) آغاز و تا زمان اردشیر سوم (۳۳۸-۳۵۹ ق.م) ادامه یافت. داریوش برای ساختن و آرایش تخت جمشید معماران و هنرمندانی را که کاخ او را در شوش ساخت بودند، مامور کرد. در زمان او علاوه بر سکوی اصلی و پلکان و دیوار دفاعی، "آپادانا" یا تالار بار عام و "تچر" یا کاخ داریوش و منبع آب و زهکشی ها و بخش هایی از خزانه شاهی ساخته شد و به دستور خشایار شاه (۴۸۶-۴۶۵ ق.م) پسر داریوش آپادانا به اتمام رسید، ساختمان تالار صدستون آغاز شد، دروازه ملت ها یا دروازه خشایارشا ساخته شد، کاخ خشایارشا یا هدیش ساخته شد و کار ساختمان خزانه شاهی به اتمام رسید و در زمان اردشیر اول (۴۲۴-۴۶۵ ق.م) ساختمان تالار صدستون که در دوران خشایارشا آغاز شده بود به اتمام رسید و کاخ اردشیر اول ساخته شد. همچنین ساختمان دروازه ناتمام آغاز شد، جایگاه سربازان ساخته شد و دو ردیف اتاق در طرفین خیابان ورود به محوطه جلوی تالار صد ستون بنیان گرفت. (همان، ۲۱ و ۲۲)

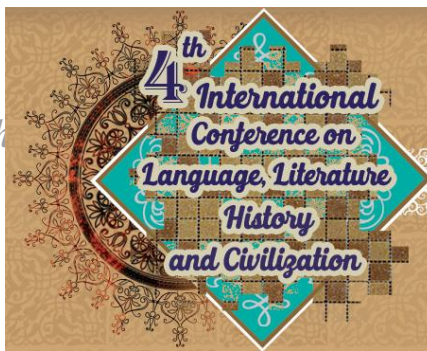
تصویر ۲- سایت پلان مجموعه کاخ های پارسه

تصویر ۱- نقش برجسته ی داریوش کبیر

منبع: سایت آزاد اینترنتی

تخت جمشید هیچ گاه مقرر سلطنتی دائمی نبود. غرض اصلی، ایجاد مرکز معنوی و سیاسی کشور و کاخ عظیم و باشکوه برای مراسم نوروز بود. در این مراسم نمایندگان ملل تابعه گرد می آمدند و ارمغان می آوردند و بار دیگر اطاعت خود را به شاه که به عقیده آنها از جانب خدا یعنی اهورامزدا مأمور فرمانروایی این سرزمین پهناور بود، اثبات می کردند. (بیات،؟) آنچه که در کاخ های تخت جمشید یکسان دیده می شود، بلندی ستون ها، آبروهای زیرزمینی و درهای بلند با روکش طلائی است. برای ورود به تخت جمشید، مهمانان که از کشورهای دیگر و پارسیان و مادها بودند. در آغاز بایستی از ۱۱۰ پله می گذشتند. این پله ها را کوتاه می ساختند به گونه ای که بلندی هر پله از پله دیگر تنها ده سانتی متر است تا هم اسب ها بتوانند از آن بالا بروند و هم کهنسالان که پیشروان مهمانان بودند به آسانی بتوانند بر آن ها گام نهند. (مالک زاده، روزنامه ایران) از سنگ که به وفور در محل ساختمان یافت می شود، آزادانه برای ساختن صَفّه ها، دروازه ها، پلکان ها و ستون ها استفاده می شد. ولی از آجر برای ساختن دیوارها و از چوب برای ساختن ستون های کوچک تر و سقف ها استفاده می شد. ویرانه های کاخ داریوش در تخت جمشید نشان می دهد که از سنگ برای ساختن کلاف های در و پنجره نیز استفاده می شده است. شکل های این کلاف ها از معماری مصری گرفته شده اند زیرا داریوش تحت تأثیر معماری آن سرزمین قرار گرفته شده بود، ولی در اینجا ساختمان کلاف ها به شیوه معمول از سنگ عمودی، سنگه حمال و سنگ کف درگاهی ترکیب نمی شود، بلکه به شیوه ای اختیاری تراش داده می شد و به عنوان تزیین های معمارانه به کار برده شده اند. به بیان دقیق تر، کل مجموعه بناها، مخصوصاً کاخ آپادانا چنان طراحی شده است که تأثیر بصری در بیننده به جا گذارد. این مجموعه در حکم نوعی صحنه آرایی برای برگزاری جشن های باشکوه سنتی و بزرگداشت عظمت امپراتوری ایران و قدرت پادشاهان بوده است. (گاردنر، ۱۳۸۶، ۶۶ و ۶۵)

ساختمان های تخت جمشید نزدیک به پنج سده پیش از میلاد ساخته شده اند و عبارتند از پلکان بزرگ ورودی، دروازه ملل، آپادانا، تالار صدستون، ورودی کاخ مرکزی، تچرای داریوش، هدیش خشایارشا و حیاط روبروی آن، تالار شورا، خزانه شاهی و ساختمان های دیگر. در نقشه این ساختمان ها درون گرایی به خوبی دیده می شود. بدین گونه که هر ساختمان دارای فضاهای خدماتی و راهرو بود. و نیاز به دیگر فضاها نداشته است. این امر به دلیل باور ویژه ای است که در آن زمان به حجاب داشته اند. (پیرنیا، ۷۳، ۱۳۸۲)

Holding time: September 15, 2020

Tbilisi - Georgia

تصویر ۳- تصویر بازسازی شده ی مجموعه کاخ های پارسه (دید از زاویه ی شمال شرقی)

تصویر ۴- دورنمایی از وضع موجود مجموعه کاخ های پارسه (دید از زاویه ی شرقی)

منبع: سایت آزاد اینترنتی

جدول ۱: مراحل احداث بناهای مجموعه کاخ های پارسه (اقتباس از لباف خانیکی، ۲۳، ۱۳۷۶ تا ۲۷)

مرحله	بازه ی زمانی	مستحدثات
اول	۵۱۵ تا ۴۹۰ ق.م	صفه، آپادانا، مرحله اول خزانه، زهکشی ها، منبع آب، پلکان های ورودی، کتیبه داریوش
دوم	۴۹۰ تا ۴۸۰ ق.م	مرحله دوم خزانه، کاخ تچر، دیوارهای حصار، دروازه ملل
سوم	۴۸۰ تا ۴۸۰ ق.م	مرحله سوم خزانه، ساختمان های مرکزی، کاخ هدیش، حوض
چهارم	۴۷۰ تا ۴۵۰ ق.م	تالار صدستون، کاخ اردشیر اول، دیوار صفه، ساختمان های کلاه فرنگی
پنجم	۴۵۰ تا ۳۳۰ ق.م	کاخ اردشیر سوم، تالار ۳۲ ستون، پلکان های غربی کاخ داریوش، پادگان، دروازه ناتمام

4th International Conference on Language, Literature History and Civilization

COMSTech Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

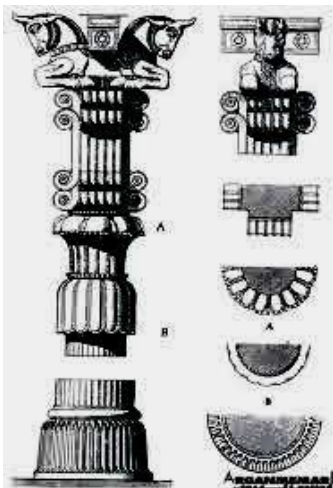
Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

داریوش بزرگ پس از ساختن کاخ آپادانای شوش، دستور داد برای پذیرایی از مهمانان و نمایندگان کشورهای تابعه امپراتوری ایران در زمان جشن های آغاز سال نو (نوروز)، مجموعه کاخ های شاهانه عظیم و باشکوه پارسه (تخت جمشید) را در دامنه کوه رحمت پارس بسازند. از بررسی کتیبه های به جا مانده در این کاخ ها چنین برمی آید که در زمان داریوش کار ساخت کارهای آپادانا و تچر آغاز شد. پس از داریوش پسرش، خشایارشا علاوه بر تکمیل آپادانا، کاخ های دروازه ملل، صد ستون، هدیش و کاخ ملکه را به این مجموعه اضافه کرد. و پس از او هم اردشیر اول، کار ساخت کاخ سه دروازه (شورا) و ساختمان بایگانی اسناد را به پایان رسانده است. (محمد پناه، ۱۳۸۶، ۷۰)

۲- سیری در معماری سنگی کاخ های پارسه با تأکید بر سبک و خصوصیات معماری

بزرگترین نقشه داریوش ظاهراً این بود که در قلب پارس بارگاهی نو دراندازد که فقط با نام او آمیخته باشد و مقام او را نسبت به زیردستانش (مردم ایالات) مشخص گرداند. او برای اجرای نقشه خود دامنه کوه رحمت را برگزید و فرمان داد تا در آن صقه ای مستطیلی به پهنای ۳۰۰ متر و درازای ۴۵۵ متر و بلندای تقریباً ۱۵ متر آماده سازند. ساخت صقه به تنهایی کاری بسیار بزرگ بود و زمان زیادی گرفت. هنوز کار ساخت صقه به پایان نرسیده بود که کار روی نقشه بناهایی که می بایست بر روی آن ساخته شود، آغاز شد. مهم ترین بناهای تالار بزرگ بار، آپادانا بود. سمت چپ آپادانا، کاملاً در حاشیه صقه، به دستور داریوش کاخ اختصاصی او را بنا کردند. این کاخ در مقایسه با آپادانا بسیار فروتن است. پیرامون آپادانا فضای آزاد وسیعی است تا محل اجتماع مهمانان، جشن های بزرگ باشد. (کخ، ۹۴، ۱۳۸۳)

سرستون ها فرم مرکب داشت و در واقع از دو سر ستون روی هم چسبیده تشکیل می شد سرستون زیر این تاجی بود از برگ های افشان با شکوفه های بالا رونده و سرستون زیرین دو ردیف نقش حلزونی یا طوماری دوبر داشت. در میان این دو قطعه چهار گوش و شیاردار قرار می گرفت. ارتفاع هر ستون چه در ایوان چه در تالار با پایه و سرستون قریب ۲۰ متر است. خلاف ستون ها، سر ستون ها به خاطر ظریف کاری پرکار جداگانه آماده و فقط اتمام لبه های آسیب پذیر آن در محل استقرار انجام می شد. (کخ، ۲، ۱۳۸۳)

4th International Conference on Language, Literature History and Civilization

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

تصویر ۵ - سرستون غالب کاخ آپادانا تصویر ۶ - سرستون عقابی تصویر ۷ - نما و پرش ستون با سرستون دو سر گاو

منبع: سایت آزاد اینترنتی

پله های وسیع باشکوه ورودی تخت جمشید دارای پهنایی معادل ۷ متر می باشند، سلسله ساختمانها در ردیف های نامرتب و در ارتفاعات مختلف کوه چنان ساخته شده که هر بنا بر سکوی خود ساخته شده و دارای پلکان جداگانه مخصوص می باشد. نقش برجسته های تخت جمشید که داستان گوی اجرای مراسم نوروز بوده، با پشت هم قرار دادن افراد دارای یک حرکت کلی به طرف جلو می باشد. پای هیولاهای دو طرف دروازه ملت ها دارای حالت استوار و زنده و بال های عظیم شان متمایل به طرف بالا بود. و دارای چرخش بادبزی می باشد و در این حالت با شخصیت و هوشیار به نظر می رسند. نشانه هایی که تقریباً در همه جای تخت جمشید دیده می شود دارای خاصیت دعا می باشند. ستون هایی که تعدادشان به ۵۵۰ عدد می رسد، در تخت جمشید نشانه تقدس محل است. گرچه ساختن بنا و مجسمه های تخت جمشید در حدود ۱۰۰ سال به طول انجامید ولی انسان نمی تواند تغییراتی در سبک آن مشاهده کند. فرم های اصلی به موضوع های افسانه ای - سنتی مربوط می باشد که قدرت جاودانی آنها را نبایستی با تغییر فرم از بین برد. (پوپ، ۱۳۶۳، ۴)

تصویر ۸ - پلکان سنگی با نقش برجسته سربازان پارسی

تصویر ۹- نقش برجسته نمادین

و نظامی

منبع: سایت آزاد اینترنتی

برای ساختن تخت جمشید از سه نوع مصالح عمده استفاده شده است: چوب، خشت های خام یعنی خشک شده در نور آفتاب و سنگ های آهکی محلی. و بدنه و سرستون های بزرگ کاخ ها از سنگ های آهکی با رنگ های گوناگون درست شدند و نیز سردرها، پلکان ها، راهروها و بسیاری از چهارچوب های پنجره ها نیز یکپارچه از سنگ بودند. بسیاری از قطعه سنگ ها را گیره های آهنی به هم متصل می کردند. (سعیدی، ۲۶، ۱۳۷۶ و ۲۵)

در دیوار غربی سکوها که هنرمندانه به صورت یک جفت پلکان دوجانبه در آورده شده است. این پلکان شاهکار معماری است، اثری کاملاً بدیع که در هیچ نقطه از ایران یا جهان مشابه آن تاکنون کشف نشده است. تعداد پله ها که از پایین تا روی سکو در هر سمت ۱۱۱ پله است، به هنگام بالا رفتن از پلکان احساس می شود که بلندی هر پله نسبت به عرض آن بسیار کم است. این موجب شده است گمان شود که اسب ها هم برای رسیدن به روی سکو از پلکان بالا می رفتند. کناره ی پلکان دارای نرده یا جان پناهی به صورت کنگره های چهار پله بود که همان اجزای تزیینی تخت جمشید است. (همان ۴۴ و ۴۵)

ستون هایی به ارتفاع ۲۰ متر که در جای جای تخت جمشید یافت می شود به پندار بسیاری از باستان شناسان، نماد درخت بوده و به گفته استاد مهرداد بهار اسطوره شناس ایرانی، در آیین های باستانی ایرانیان برای پیوند دادن بهشت های زمینی با بهشت های آسمانی از ستون های سنگی بهره می گرفتند که این ستون ها نماد درخت نیز بوده اند. بدینگونه تخت جمشید را می توان باغی مقدس با درختان سنگی نام نهاد. در برجسته نگاره های "تخت جمشید" دو درخت همیشه سبز "کاج و نخل" و آبروهای زیرزمینی در کاخ ها نیز می تواند نشانه هایی از باغ باشد. (مالک زاده - روزنامه ایران)

در تالاری موسوم به تالار آینه به اندازه ای سنگ ها به خوبی صیقل داده شده است که بیشتر به آینه می ماند تا به سنگ، موهای مجعد، ریش و سیبیل، انگار شاخه به شاخه رسم شده، دست ها، لباس ها و سایر جزئیات به خوبی تراشیده و کنده کاری شده و جزئی ترین قسمت ها کاملاً مشخص می باشد. به قدری ستون ها با دقت بر روی هم سوار شده و عمود بر سطح زمین و تراز بوده است که گذشت ۲۵ قرن طوفان، سیل و زلزله نتوانسته آن ها را ویران کند. (خورشیدیان، ۱۳۷۸، ۸۴ و ۸۹)

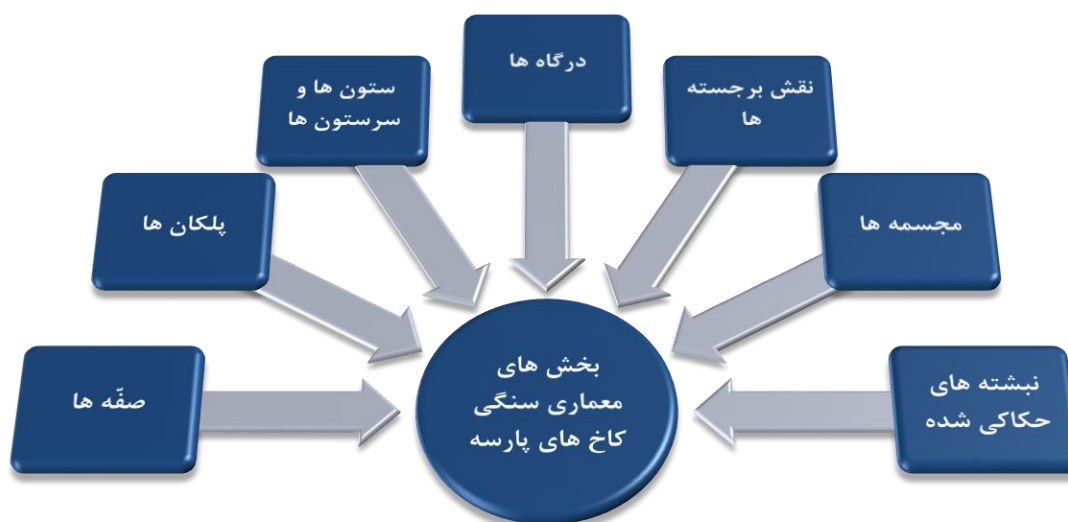
تراشیدن سنگ ها به صورتی که مانند پازل در داخل یکدیگر قفل و بند شوند. ترکیب کردن قیر و سرب و به کار بردن آن به عنوان ملاتی بسیار محکم برای به هم پیوستن سنگ ها، ترسیم نقاشی هایی به این زیبایی و دقت توأم با فکر و اندیشه (سوررئالیستی) که با یک نظر پیام بسیار زیادی را به بیننده منتقل می کند، به کار بردن بست های فلزی دم چلچله ای برای اتصال سنگ های بزرگ به یکدیگر، برپا کردن کتابخانه بزرگ در تخت جمشید که در دنیای آن روز بسیار کم نظیر بوده است، مطمئناً از ابداعات ایرانیان بوده است. (همان، ۱۲۲ و ۱۲۳)

در تخت جمشید برخلاف کاخ هایی که در جهان ساخته شده است، اغلب حکاکی های برجسته توأم با فکر و اندیشه می باشد و هیچ نقشی که از جنایتکاری گفتگو نماید یا صحنه های عیاشی و خوش گذرانی را نشان دهد، دیده نشده است. و هدف بنیانگذاران آن گردآوری هنرهای جهان در یک جا و به نمایش گذاشتن شوکت و عظمت ایران و ثابت باقی گذاشتن باورها و ایدئولوژی خودشان در قالب هنر بوده است. (همان ۱۵۲)

نمودار ۱: بخش های معماری سنگی کاخ های پارسه گردآوری: نگارندگان

۳- دستاوردهای نوین و بدیع در معماری کاخ های پارسه

حجاری هخامنشی آمیزه ای از قدرت، وقار و عظمت همراه تجربیات هنری اعصار قبل به خصوص آثار آشوریان است. ولی در حجاری های ایرانی ظرافت در آثار بیشتر است و حجم پردازی ها طبیعی تر هستند مثل حجاری " تاجگذاری داریوش " در دروازه های تخت جمشید.... هنرمندان هخامنشی در پدید آوردن نقوش بدیع از جانوران اساطیری مهارت قابل توجهی داشتند. این حیوانات در سرستون های تخت جمشید به وفور مورد استفاده قرار گرفته است. کله شیر، اسب و عقاب. (حسینی، ۱۳۸۸، ۲۸۸ و ۲۹۱)

هنر هخامنشی کمتر به صحنه های مربوط به زندگانی حقیقی توجه دارد. تصویر صفوف طویل خراجگزاران در پلکان تخت جمشید، تاحدی کوششی به سوی واقع پردازی (رتالیسم) می باشد، زیرا هدف عمده آنها از یک سوی، تجسم قدرت شاه بود و از سوی دیگر، نشان دادن تنوع ملی که شاهنشاهی را تشکیل می دادند، و هنر مزبور هنری است در خدمت قدرت و مافوق همه هنرهای تزئینی به شمار می رود. در تعقیب این هدف، هنرمندان عصر در نقاشی حیوانات تفوق یافتند. سبک

4th International Conference on Language, Literature History and Civilization

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: *September 15, 2020*
Tbilisi - Georgia

تزیناتی که در عهد داریوش به کار رفته دارای مشخصات ذیل است: صراحت، تعادل، قدرت، استحکام و بر روی سنگ سنجیه ی حقیقی عهد خود را تعبیر می کند. (گیرشمن، ۱۳۷۵، ۱۸۹)

برخی از صاحب نظران معتقدند که اگرچه یونانیان در ساخت ستون های تخت جمشید شرکت داشته اند، جزئیات کار را هنرمندان ایرانی به انجام رسانیده اند. بر فراز ستون ها قسمت جلویی شیر و گاو و حیوانات افسانه ای استقرار یافته که نظیر آن ها قبلاً در هنر سکایی دیده شده است. (لباف خانیکی، ۱۳۷۶، ۷۲ و ۷۳)

شاید بتوان ستون های بی مانند هخامنشی را اصلی ترین وجه شاخصه معماری هخامنشی در نظر گرفت. ستون های دوره هخامنشی با اشکال گوناگون و تزئینات مختلف و ارتفاع بی مانند از دیرباز تا به امروز مورد توجه بینندگان بوده است. (ممینی و دادور، ۱۳۹۰، ۸۲)

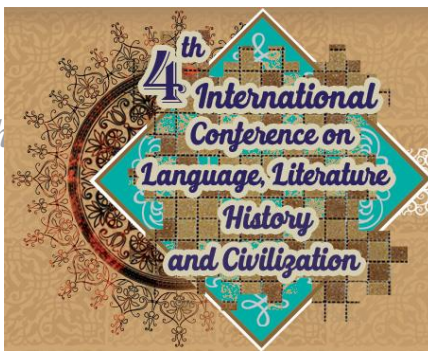
آنچه ما را به شگفتی وا می دارد، رعنائی ستون هاست که در تمدن های مدیترانه ای، مصری و هلنی کاملاً بی سابقه و ناشناخته بوده است. شیارهای کاملاً به هم فشرده این ستون ها ارتفاع آنها را نمایان تر می سازد و پایه های بسیار بلند و سرستون های چند طبقه منقش به نقوش حیوانات خیالی، به این ارتفاع، ارزش و اعتبار بیشتری می دهند. در تمام جهان برای اولین بار جسارت معماری از حد خود فراتر می رود و تالارهای ستون داری به وجود می آید که ستون ها کاملاً نازک هستند، تا حدی که فنون ساختمان سازی مصری را کنار می گذارد و از آن پیشی می گیرد. (دآنچلیس، ۱۳۵۸، ۱۵)

تصویر ۱۱- دروازه ملل مجموعه کاخ های پارسه

منبع: سایت آزاد اینترنتی

تصویر ۱۳- نمادهای افسانه‌ای اساطیری در قالب موجودات ترکیبی در دروازه

تصویر ۱۲- نماد افسانه‌ای اساطیری

ملل پارسه

تصویر ۱۴- نمادهای افسانه‌ای اساطیری در قالب موجودات ترکیبی در دروازه ملل پارسه

منبع: سایت آزاد اینترنتی

جمع بندی و نتیجه گیری

بنای کاخ های پارسه حاصل یک مدیریت جهانی منظم بود که از دستاوردهای تمدن های پیشین چون مصر، بابل، آشور، لیدیه و یونان به صورتی التقاطی و با بداعت و نوآوری کم نظیر به وجود آمده بود. کاخ های پارسه یادگاری ماندگار از امپراطوران هخامنشی در طی دو قرن بود. معماری تجملاتی، عظمت گرا، التقاطی و با نمایشی بی نظیر از اندیشه های زمان خود.

سابقه احداث کاخ در این سلسله از دوران کوروش کبیر وجود داشته است و داریوش بزرگ نیز در شهر شوش کاخ هایی بنا نموده بود. تمام دستاوردهای کاخ سازی پیشین و توانمندی معماری اشرافی ملل تابعه، در قالبی جهان شمول و متناسب با جهان بینی و اندیشه ی پادشاهان هخامنشی در کاخ های پارسه به ظهور رسیده است. در جدول ذیل خصوصیات کلی معماری کاخ سازی هخامنشی با خصوصیات کلی معماری تمدن های شاخص پیشین مقایسه شده است:

جدول مقایسه خصوصیات کلی معماری هخامنشی با تمدن های شاخص پیشین گردآوری: نگارندگان

خصوصیات کلی معماری مصر باستان	خصوصیات کلی معماری بین النهرین (بابل)	خصوصیات کلی معماری یونان باستان	خصوصیات کلی معماری هخامنشی
هندسه چهارگوش	هندسه چهارگوش	هندسه چهارگوش	هندسه چهارگوش
سنگ	خشت و چوب	سنگ	سنگ، خشت و چوب
تیر و ستون و دیواره	دیواره و سقف تیرپوش	تیر و ستون و دیواره	تیر و ستون و دیواره
محوری	سازماندهی مجموعه ای	سازماندهی مرکزی و مجموعه ای	سازماندهی شبکه ای و مجموعه ای
افسانه ای و اساطیری	افسانه ای و اساطیری	افسانه ای و اساطیری	افسانه ای و اساطیری
هندسه کلی	مصلح غالب	سیستم ساختمانی غالب	نظم غالب
نمادها و نشانه ها			

با وجود اینکه معماری کاخ های پارسه متأثر از دستاوردهای هنر و معماری ملل تابعه بوده است، اما به دلیل بداعت و نوآوری بسیار زیادی که در بخش ها و مقیاس های مختلف آن وجود دارد، می توان این معماری التقاطی را صرفاً نوعی معماری هخامنشی دانست، که نظیر آن وجود ندارد. به عنوان مثال نحوه اتصال سر ستون به سقف و ستون و پای ستون با صفت نوعی ویژگی معماری را ایجاد کرده که معانی رمزی متناسبی با فلسفه زمان خود دارد.

4th International Conference on Language, Literature History and Civilization

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

نمودار: ارتباط بخش های ستون با معماری کاخ و نمادهای آن   گردآوری: نگارندگان

بداعت و نوآوری در معماری کاخ های پارسه را می توان در حوزه های ذیل، طبق نمودار، دسته بندی نمود:

نمودار: بداعت و نوآوری در معماری کاخ های پارسه   گردآوری: نگارندگان

منابع و مأخذ

۱. سعیدی، فرخ. ۱۳۷۶. راهنمای تخت جمشید، نقش رستم و پاسارگاد. تهران. سازمان میراث فرهنگی کشور.
۲. گیرشمن، رومن. ۱۳۰۷. ایران از آغاز تا اسلام. ترجمه: محمد معین. تهران شرکت انتشارات علمی و فرهنگی. چاپ یازدهم.
۳. محمد پناه، بهنام. ۱۳۸۶. کهن دیار. تهران. سبزان. چاپ چهارم.
۴. کوشکی، مینا و افتخاری، یوسف. ۱۳۹۵. معماری ایران باستان. تهران. دایره دانش. چاپ اول.
۵. پیرنیا، محمد کریم. ۱۳۸۲. سبک شناسی معماری ایران. تهران. پژوهنده. چاپ دوم.
۶. خورشیدیان، اردشیر. ۱۳۷۸. نگرشی نو بر تخت جمشید. تهران. ماکان. چاپ اول.
۷. لباف خانیکی، رجعلی. ۱۳۷۶. تخت جمشید. تهران. مؤسسه کتاب همراه.
۸. حسینی، سید رضا. ۱۳۸۸. هنر و معماری معماری ایران و جهان. تهران. مارلیک. چاپ اول.
۹. پوپ، آرتور ابهام. ۱۳۶۳. معماری ایرانی. ترجمه: رضا بصیری. تهران. انتشارات گوتنبرگ.
۱۰. گدار، آندره. ۱۳۵۸. هنر ایران. ترجمه: بهروز حبیبی. تهران. دانشگاه ملی.
۱۱. سلطان زاده، حسین. ۱۳۷۷. معماری و شهرسازی ایران به روایت شاهنامه فردوسی. تهران. دفتر پژوهشهای فرهنگی.
۱۲. فلامکی، محمد منصور. ۱۳۸۵. شکل گیری معماری در تجارب ایران و غرب تهران. نشر فضا. چاپ دوم.
۱۳. تقوی نژاد دیلمی، محمدرضا. ۱۳۶۶. معماری شهرسازی و شهرنشینی ایران در گذر زمان. تهران. فرهنگسرا.
۱۴. زارعی، محمد ابراهیم. ۱۳۸۷. آشنایی با معماری جهان. همدان. فن آوران. چاپ هفتم.
۱۵. شاپور شهبازی، علیرضا. ۱۳۸۹. راهنمای مستند تخت جمشید. انتشارات میردشتی. چاپ دوم.
۱۶. کخ، هاید ماری. ۱۳۸۳. از زبان داریوش. ترجمه: پرویز رجبی. نشر کارنگ. چاپ هشتم.
۱۷. گاردنر، هلن. ۱۳۸۵. هنر در گذر زمان. ترجمه: محمد تقی فرامرزی. تهران. مؤسسه انتشارات آگاه. چاپ هفتم.
۱۸. بیات، عزیزاله. کلیات تاریخ و تمدن ایران پیش از اسلام. تهران. دانشگاه شهید بهشتی.
۱۹. ممبینی، مهتاب و دادور، ابوالقاسم. ۱۳۹۰. ستون، نماد قدرت در معماری هخامنشی. فصلنامه نگره. شماره نوزدهم. صفحه ۹۴ تا ۸۱. پاییز ۱۳۹۰.
۲۰. دآنجلیس، فرانچسکو. ۱۳۸۵. جان مایه ی معماری هخامنشی و یونانی در قرن های ششم و پنجم پس از میلاد. ترجمه: اصغر کریمی. مجله اثر. شماره ۲۲ و ۲۳. صفحه ۱۳ تا ۲۴.
۲۱. هژبری نوبری، علیرضا و همکاران. ۱۳۸۹. مدیریت تولید هنر در دوره هخامنشی - بررسی موردی: بهره برداری از نقش مایه های مشابه در هنرهای گوناگون. نشریه هنرهای زیبا - هنرهای تجسمی. شماره ۴۴. صفحه ۳۳ تا ۴۰.